

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ "ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА"
Кафедра гірничих технологій та будівництва ім. проф. Бакка М.Т.

ЛЮДИНА ЯК БІОЛОГІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Лекція 3

Лектор - к.т.н., доцент
Павлов Євген Євгенійович

План заняття

- **1. Людина та її біологічні й соціальні ознаки**
- **2. Діяльність людини**
- **3. Середовище життєдіяльності**
 - **Природне середовище**
 - **Техносфера**
 - **Ноосфера**
- **4. Соціально-політичне середовище**

Людина та її біологічні й соціальні ознаки

- **Філософію** цікавить людина з точки зору її становища у світі передусім як суб'єкта пізнання і творчості.
- **Психологія** аналізує людину як цілісність психологічних процесів, властивостей і відносин: темпераменту, характеру, здібностей, вольових властивостей тощо.
- Якщо **економічна наука** припускає, що людина здатна на раціональний вибір, то психологія виходить з того, що мотиви людської поведінки здебільшого ірраціональні й незбагненні.
- **Історики**, навпаки, проявляють інтерес до того, як під впливом культурно-історичних факторів змінюється людська істота.
- **Соціологія** досліджує людину насамперед як особистість, як елемент соціального життя, розкриває механізми її становлення під впливом соціальних факторів, а також шляхи і канали зворотного впливу особистості на соціальний стан.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

- **Діяльність** — це активна взаємодія людини з навколишнім середовищем, завдяки чому вона досягає свідомо поставленої мети, яка виникла внаслідок прояву в неї певної потреби.
- Людина як частина природи є біологічним суб'єктом. За своєю тілесною будовою й фізіологічними функціями людина належить до тваринного світу. Характерно, що з погляду біології принципової різниці між людиною і тваринним світом немає. Подібність людини і тварини визначається:
 - по-перше, складом речовини, будовою та поведінкою організмів;
 - по-друге, в людини є рудиментарні органи, які виконували важливі функції у тварин і збереглися у людини, хоча і не потрібні їй.
- Але людина — вища сходинка розвитку живої природи на нашій планеті. Якісна відмінність людей від тварин полягає в притаманних всім людям якостях і особливостях, що знаходять свій вияв у терміні «*Homo sapiens*» — «людина розумна».

Людина як біологічний вид має:

- **характерні тілесні ознаки** (прямоходіння, руки пристосовані до праці тощо);
- **високорозвинений мозок**, здатний відобразити світ у поняттях і перетворювати його відповідно до своїх потреб, інтересів, ідеалів;
- **свідомість** як здатність до пізнання сутності як зовнішнього світу, так і своєї особистої природи (з погляду здатності розмірковувати над зовнішніми обставинами, над своїми зв'язками з ними й з іншими людьми, заглиблюватись в себе, щоб досягти злагоди з собою, з метою усвідомлення сенсу власного буття у світі);
- **мислення та мову**, які з'явилися в результаті трудової суспільної діяльності.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

- **Особистість** — це міра цілісності людини, що включає в себе всю множину взаємопов'язаних характеристик і елементів. Головною підсумковою властивістю особистості виступає **світогляд**.
- Особливим компонентом особистості є її **моральність**.
- Найголовніша відмінність між людиною і тваринним світом полягає у способі життя. Тваринне існує, людина — веде життєдіяльність. Все, що є в суспільстві, як і саме суспільство, — результат людської діяльності.
- **Діяльність** — це специфічний людський спосіб ставлення людини до світу. Вона поєднує біологічну, соціальну та духовно-культурну сутність людини. Діяльність постає як засіб перетворення природи на предмети споживання, творіння культури.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

- **Характерні ознаки діяльності людини:**
- діє під впливом тих чи інших мотивів для задоволення певної потреби;
- існує завдяки взаємодії з навколишнім середовищем (інші люди, предмети, природа тощо);
- обмінюється інформацією з іншими людьми, тобто бере участь у спілкуванні;
- з самого початку життя людина грається, вчиться, а далі — працює;
- саме завдяки діям, взаємодіям набуває певного досвіду;
- відчуває вплив умов життя як на рівні оточення (мікросередовище), так і на рівні суспільства (макросередовище);
- діяльність має цілеусвідомлений і цілеспрямований характер.

- **Потреби** — це необхідність для людини того, що забезпечує її існування і самозабезпечення.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

- **Потреби поділяються на групи:**

- **фізіологічні й сексуальні** (у відтворенні людей, в їжі, диханні, рухові, одязі, житлі, відпочинку);
- **екзистенціальні** (це потреби у безпеці існування, впевненості у завтрашньому дні, стабільності суспільства, гарантованості праці);
- **соціальні** (у належності до колективу, групи чи спільноти в спілкуванні, турботі про інших та увазі до себе, в участі в спільній трудовій діяльності);
- **престижні** (у повазі з боку інших, їх визнанні та високій оцінці своїх здібностей, у службовому зростанні і високому статусі у суспільстві);
- **особистісні** (у самовираженні, у самореалізації (або самоактуалізації), тобто в діяльному прояві себе як самостійної, оригінальної, творчої особистості);
- **духовні** (потреби в нових знаннях про навколишній світ, в самопізнанні, залученні до наук, мистецтв тощо).

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

- Однією зі специфічних форм діяльності є **праця**.
- **Праця** — це цілеспрямована діяльність людини, в процесі якої вона впливає на природу і використовує її з метою виробництва матеріальних благ, необхідних для задоволення своїх потреб.
- *Людська праця докорінно відрізняється від «праці» тварин. Найголовнішою відмінністю є те, що людина використовує знаряддя праці, які виготовлені знаряддями праці. Тварина цього робити не вміє.*
- **Праця** — це не тільки процес, в якому люди вступають між собою в певні виробничі відносини. Вона виявляється в конкретній історичній формі, має особливий характер і свою організацію. З фізіологічної точки зору **праця** — це витрати фізичної і розумової енергії людини, але вона необхідна і корисна для людини. Тільки в шкідливих умовах праці або при надмірному напруженні сил людини, в тій чи іншій формі можуть проявлятися негативні наслідки праці, які становлять загрозу її життю і здоров'ю.

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

- **Мета життя** людини розвивається в різноманітних видах діяльності — в праці, вихованні, сімейному житті, захопленні наукою, літературою і мистецтвом, в активній громадській діяльності тощо. При цьому праця — не самоціль, а реальна основа створення об'єктивних умов для того, щоб кожна людина могла проявити себе, розгорнути свої здібності, виявити таланти.
- **Справжня мета** людського життя — це одержання задоволення від будь-якої діяльності. Але пізнання істини, за **Арістотелем**, є найпривабливішою з усіх видів діяльності. Пізнавальна діяльність розуму відрізняється значимістю і цінністю для самої себе. Вона не прагне до будь-якого зовнішнього прояву і вміщує в собі притаманну тільки їй одній насолоду, яка посилює енергію. Саме до такого життя повинна прагнути людина.

Природне середовище

- **Природне середовище** в ширшому розумінні — космічний простір, а у вузькому — біосфера, зовнішня оболонка Землі, яка охоплює частину атмосфери, гідросферу і верхню частину літосфери, що взаємозв'язані складними біогеохімічними циклами міграції речовин і енергії.
- **Земля** — одна з планет Сонячної системи, найбільша з планет земної групи (Меркурій, Венера, Марс, Земля), її середній радіус — 6371 км, відстань до Сонця — 150 млн. км, маса Землі становить 1/330000 маси Сонця.
- **Атмосфера** — це газова оболонка Землі, яка обертається разом з нею. До складу атмосфери входять азот — 78,08%, кисень — 20,95% і аргон — 0,93%. На частку вуглекислого газу, неону, гелію та всіх інших газів, які присутні у повітрі в мікрокількості, припадає трохи більше 0,04%.

Природне середовище

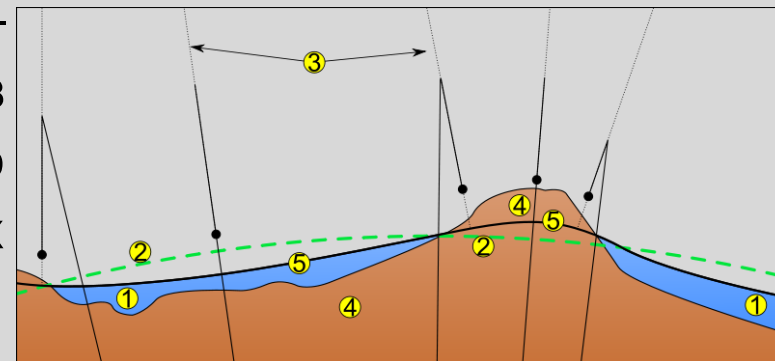
- **Атмосферне повітря** — один з найважливіших природних ресурсів, без якого життя на Землі було б абсолютно неможливим. Атмосферний **кисень O_2** , необхідний для дихання людей, тварин, переважної більшості рослин і мікроорганізмів. Основне джерело утворення кисню—це фотосинтез зелених рослин. Рослини за рік виділяють в атмосферу близько 70 млрд. т кисню. Однак близько 80% всього кисню в атмосферу постачає морський фітопланктон, 20% виробляє наземна рослинність.
- **Вуглекислий газ**- обов'язковий компонент фотосинтезу рослин. Ще 100 років тому вміст вуглекислого газу в повітрі був 0,0298%, а тепер 0,0318%, а в містах ще вищий.

Природне середовище

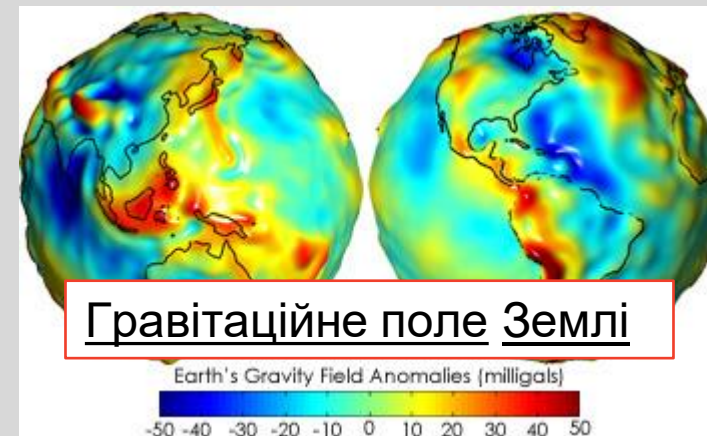
- **Водяна пара** — це джерело утворення хмар, туманів, опадів. Наявні в атмосфері водяна пара і діоксид вуглецю захищають земну поверхню від надмірного охолодження, створюючи так званий парниковий ефект: якби не було атмосфери, то середня температура поверхні земної кулі була б не +15, а -23 °С.
- **Клімат** — це багаторічний режим погоди, властивий тій чи іншій місцевості. Кліматичні умови Землі створюються внаслідок взаємозв'язаних процесів теплообміну, вологообміну і загальної циркуляції атмосфери.
- **Гідросфера**—це водна оболонка Землі. До наземної частини гідросфери, що вкриває 70% поверхні земної кулі, належать океани, моря, озера, ріки, а також льодовики, в яких вода перебуває у твердому стані. Основна частина води (понад 80%) знаходиться у глибинних зонах Землі — в її мантії. Підземна частина гідросфери охоплює ґрунтові, підґрунтові, напірні й безнапірні води, тріщинні води і води карстових порожнин у легкокорозчинних гірських породах (вапняках, гіпсах тощо).

Природне середовище

- Наша планета Земля є стиснутою з полюсів кулею — **геоїдом**. Будова Землі неоднорідна. Вона складається з трьох оболонок — земної кори, мантії та ядра, де різко змінюються швидкості пружних сейсмічних хвиль, викликаних землетрусами або штучними вибухами.
- **Ґрунт** - органічно-мінеральний продукт багаторічної спільної діяльності живих організмів, води, повітря, сонячного тепла та світла — є одним з найважливіших природних ресурсів. Залежно від кліматичних і геолого-географічних умов ґрунти мають товщину від 15-25 см до 2-3 м.
- **Довкілля**—навколишнє середовище людини, зумовлене в даний момент сукупністю факторів, здатних чинити пряму або непряму, негайну віддалену дію на людину, її здоров'я і життя.

1. Океан
2. Поверхня земного еліпсоїда
3. Прямовисні лінії
4. Континент
5. Поверхня геоїда.

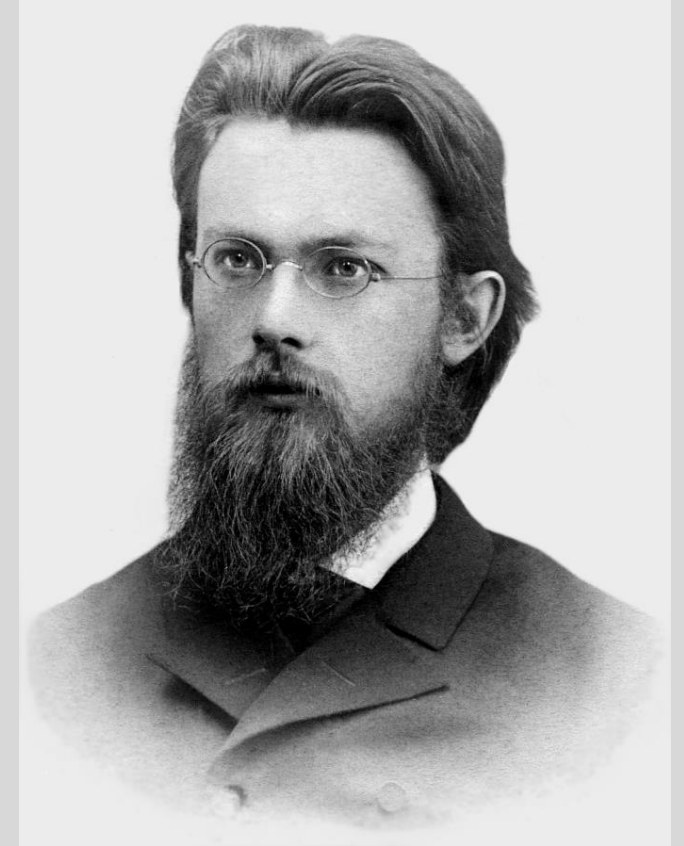

Техносфера

- **Техносфера** — це частина біосфери в минулому, перетворена людиною за допомогою прямого або непрямого впливу технічних засобів з метою найбільшої відповідності своїм матеріальним і соціально-економічним потребам.
- **Техносфера** включає в себе регіони, міста, промислові зони, виробниче і побутове середовище. До нових, техносферних, належать умови проживання людини в містах і промислових центрах, виробничі, транспортні й побутові умови життєдіяльності.
- Щоб жити, людина має забезпечити своє життя, насамперед матеріально.
- **Матеріальне виробництво** — передусім це діяльність, спрямована на освоєння навколишнього природного середовища.
- Провідну роль у системі матеріального виробництва відіграли:
 - 1) аграрне виробництво;
 - 2) промислове виробництво;
 - 3) інформаційне виробництво.

Ноосфера

- **Ноосфэра** (грец. νόος — «розум» і σφαῖρα — «сфера») — частина Землі й навколопланетного простору, в якому виявляється вплив людини. Сучасна стадія розвитку біосфери, пов'язана з появою в ній людства і його діяльності. Сфера, де найважливішу роль в розвитку природи відіграє розум людини!
- **Ноосферу** можна розглядати як єдність «природи» і культури (в широкому тлумаченні останньої — з техносферою включно), особливо починаючи з того моменту, коли «культура» досягає (за силою впливу на біосферу та геосферу) потужності «геологічної сили».

[Вернадський Володимир Іванович](#)

Соціально-політичне середовище

- У **соціально-політичному середовищі** виділяються такі **сфери суспільного життя**:
- **Матеріальна** – охоплює процеси матеріального виробництва, розподілу, обміну, споживання;
- **соціально-політична** – включає соціальні та політичні стосунки людей у суспільстві — класові, національні, групові, міждержавні тощо. Саме ця сфера охоплює такі явища й процеси, як революція, реформа, еволюція, війна, класова боротьба. У цій сфері функціонують такі соціальні інститути, як партія, держава, громадські організації;
- **Духовна** – це широкий комплекс ідей, поглядів, уявлень, тобто весь спектр виробництва свідомості, трансформації її від однієї інстанції до іншої (засоби масової інформації), перетворення на індивідуальний духовний світ людини;
- **Культурно-побутова** – це такі явища, як виробництво культурних цінностей, життя сім'ї, побутові проблеми (організація відпочинку, вільного часу), освіта, виховання тощо.

Соціально-політичне середовище

- **Соціальні відносини** це норми життя суспільства (економічного, політичного, правового, морального), суспільні правила життя й поведінки людей.
- Усі сфери суспільного життя взаємозв'язані. Важливу роль у суспільстві відіграють **соціальні відносини**. Вони виникають між людьми у процесі їхньої діяльності та спілкування, характеризують життєдіяльність людини і поділяються на:
 - **економічні,**
 - **соціально-політичні,**
 - **ідеологічні,**
 - **культурні,**
 - **побутові,**
 - **сімейні та інші.**

Соціально-політичне середовище

- **Соціальна спільнота** — форма соціальної взаємодії, реально існуюча сукупність людей, об'єднаних відносно стійкими соціальними зв'язками, відносинами, яка має загальні ознаки, умови і спосіб життя, риси свідомості, культури, що надають їй неповторної своєрідності, цільності.
- Вони бувають:
 - **групові** (класи, верстви, професійні групи);
 - **масові** (любительські об'єднання, аудиторія глядачів, сучасники суспільних рухів);
 - **соціально-родинні** (сім'я, рід, плем'я);
 - **етнічні** (народність, нація, національна меншина);
 - **соціально-територіальні** (мешканці житлового будинку, села, району, міста, області).

Самостійна робота –
прочитати матеріал за
посиланням на слайді 16

**ДЯКУЮ ЗА
УВАГУ!**

Основна будівля (головний корпус) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського